

СЕКЦІЯ 2 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК [340.132+377.962.1]:346.9
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-6-2>

ЗНАЧЕННЯ СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛОГІЇ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Капцова Тетяна Петрівна,
аспірантка

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
t.p.kaptsova@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5957-6782

Стаття присвячена дослідженню проблем застосування аналогії права в діяльності суддів господарських судів. Особлива увага приділена аналізу суб'єктивних складників суддівського розсуду і їх впливу на прийняття рішень. Автором зазначається, що, незважаючи на дискусії серед науковців, феномен аналогії права набуває поширення як у застосуванні норм матеріального, так і процесуального права. Увага дослідників до цього феномену не є випадковою. Без суддівського розсуду практично неможливе правосуддя. Суддівський розсуд є важливим складником процесуальної свободи та незалежності судді. Проте такий розсуд не є безмежним, його межі визначаються нормами закону, права та усвідомленням судді та завданнями господарського судочинства.

Метою розвідки є дослідження співвідношення категорій суддівського розсуду та аналогії права, їх діалектичного зв'язку і зумовленості, а також прийнятності застосування аналогії права в господарському судочинстві.

Методи. За допомогою методів наукового пізнання (аналізу та синтезу, структурно-логічного та порівняльно-правового) слід дослідити обґрунтованість та доцільність застосування суддями аналогії у формуванні рішення суду з господарської справи та визначити співвідношення категорій суддівського розсуду та аналогії у разі здійснення господарського судочинства.

Результати. Суспільні відносини, зокрема у сфері господарювання, постійно розвиваються й удосконалюються, внаслідок чого формуються нові норми і відносини, в яких реалізуються господарська правосуб'єктність, ризик та відповідальність суб'єктів господарювання. Цілком природно, що в таких умовах законодавець не завжди може запропонувати легалізований спосіб врегулювання суспільних відносин. У судовій практиці останнім часом набувають поширення застосування норм цивільного та господарського матеріального законодавства за аналогією. Цікаво, що судді зрідка посилаються на положення ст. 8 Цивільного кодексу України або ст. 4 ГК України, ч. 10 та 11 ст. 11 ГПК України, вони переважно посилаються на норми правозастосування чи позиції вищих судів у застосуванні аналогії. Проте лише суд і лише суддя мають достатній обсяг повноважень та процесуальних гарантій, які забезпечують можливість належного застосування норм права за аналогією.

Висновки. Автор вважає, що застосування аналогії права та використання суддівського розсуду покликані розв'язати проблеми невизначеності в господарських правовідносинах, створюючи умови для адекватної реакції суду на мінливі умови здійснення господарської діяльності.

На думку автора, застосування норм права за аналогією є реальною гарантією забезпечення ефективності системи правосуддя, яка заснована на суспільній довірі та повазі, і забезпечується принципами незалежності, неупередженості, безсторонності правосуддя, дотримання етичних норм, рівності, компетентності та старанності суддів.

Ключові слова: аналогія права, суддівський розсуд, принципи правосуддя, правозастосування.

THE IMPORTANCE OF JUDICIAL DISCRETION IN THE APPLICATION OF ANALOGY IN COMMERCIAL PROCEEDINGS

Kaptsova Tetiana Petrivna,
Postgraduate Student

the Academician F. H. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law
and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine

t.p.kaptsova@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5957-6782

The article is devoted to the study of the problems of applying analogy of law in the activities of commercial court judges. Particular attention is paid to the analysis of subjective components of judicial discretion and their impact on decision-making. The author notes that despite the discussions among scholars, the phenomenon of analogy of law is becoming widespread both in the application of substantive and procedural law. The attention of researchers to this phenomenon is not accidental. Justice is virtually impossible without judicial discretion. Judicial discretion is an important component of procedural freedom and independence of a judge. However, such discretion is not unlimited; the provisions of law, law and the judge's awareness and the tasks of economic proceedings determine its limits.

The purpose of the study is to investigate the correlation between the categories of judicial discretion and analogy of law, their dialectical relationship and conditionality, and also the acceptability of application of analogy of law in economic proceedings.

Methods. *With the help of the methods of scientific cognition (analysis and synthesis, structural-logical and comparative legal methods), the author aims at investigating the validity and expediency of the use of analogy by judges when forming a court decision in an economic case and at determining the correlation between the categories of judicial discretion and analogy in economic proceedings.*

Results. *Social relations, in particular in the field of business, are constantly evolving and improving, resulting in the formation of new norms and relations in which economic legal personality, risk and responsibility of business entities are implemented. It is quite natural that in such circumstances the legislator cannot always offer a legalized way to regulate social relations. The application of civil and commercial substantive law by analogy has recently become widespread in court practice. It is interesting that judges rarely refer to the provisions of Article 8 of the Civil Code of Ukraine or Article 4 of the Commercial Code of Ukraine, parts 10 and 11 of Article 11 of the Economic Code of Ukraine; they mostly refer to the law enforcement rules or positions of higher courts when applying analogy. However, only a court and only a judge has sufficient powers and procedural guarantees to ensure the proper application of the law by analogy.*

Conclusions. *The author believes that the application of analogy of law and the use of judicial discretion are intended to resolve the problems of uncertainty in economic legal relations, creating conditions for an adequate response of the court to the changing conditions of economic activity.*

In the author's opinion, the application of legal norms by analogy is a real guarantee of ensuring the effectiveness of the justice system, which is based on public trust and respect, and is ensured by the principles of independence, impartiality, impartiality of justice, adherence to ethical standards, equality, competence and diligence of judges.

Key words: *analogy of law, judicial discretion, principles of justice, law enforcement.*

Вступ. Втілення у життя ідей верховенства права, захисту прав людини, непорушності права власності в кінцевому рахунку залежить від ефективного функціонування судової системи. Суди є основним державним органом, який покликаний захищати та втілювати у життя закріплені правовою системою баланс інтересів у суспільстві. Внаслідок цього ефективного функціонування судової системи є важливою запорукою створення умов для сталого розвитку економіки, розвитку соціальної активності громадян, досягнення миру та злагоди у суспільстві.

Однією із засад побудови судової влади в Україні є утворення спеціалізованих судів. Існування особливої гілки господарських (комерційних, економічних, торговельних) судів має багатовікову історію у багатьох європейських країнах. Основною метою виділення комерційних судів завжди було створення умов для оперативного розгляду спорів, що мали певну специфіку, зумовлену саме їх приналежністю до сфери комерційної (торговельної) діяльності.

Суспільні відносини, зокрема у сфері господарювання, постійно розвиваються й удосконалюються, що зумовлює періодична поява нових видів господарсько-правових відносин та зобов'язань. Цілком природно, що в цих умовах законодавець не завжди встигає своєчасно відреагувати на нові життєві явища. Судовій практиці відомі безліч випадків застосування цивільного та господарського матеріального законодавства за аналогією.

Характерно, що у своїх рішеннях судді, як правило, ухиляються від прямого посилення на положення ст. 8 Цивільного кодексу України або ст. 4 ГК України, ч. 11 ст. 11 ГПК України, здебільшого вказується або норма, що застосовується за аналогією, або позиція Верховного Суду. Специфіка господарських правовідносин, а також конструкції Господарського та Господарського процесуального кодексів передбачають застосування аналогії у разі регулювання господарських правовідносин та договорів. Останнім часом усе

частіше виникає необхідність застосування аналогії не лише в матеріальному, але й процесуальному вимірі господарсько-правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень. До питань аналогії права та аналогії закону українські науковці ставляться досить обережно. Хоча окремі питання застосування аналогії порушувалися в працях: О. А. Беляневич, В. Є. Беляневича, С. В. Дяченка, В. М. Коваля, В. В. Лазарева, Р. А. Майданика, О. П. Подцерковного, О. Ф. Скакун, І. В. Спасибо-Фатеевої, С. В. Шмалені та інших авторів.

Метою розвідки є дослідження співвідношення категорій суддівського розсуду та аналогії права, їх діалектичнлшл зв'язку і зумовленості, а також прийнятності застосування аналогії права в господарському судочинстві.

Розділ 1. Передумови застосування аналогії суддею

Дослідження аналогії закону й аналогії права, їх соціальної цінності, призначення, місця і ролі в механізмі правового регулювання варто здійснювати від логічної природи та необхідності подолання прогалин у правовому регулюванні господарсько-правових відносин до доцільності і необхідності правового регулювання, специфіки та процедури застосування права за аналогією, готовності органу правозастосування до використання аналогії та прийняття рішення на основі суддівського розсуду за аналогією (Печений, 2007: 109).

Функцією аналогії є застосування господарського права у правовій оцінці дій, безпосередньо не врегульованих юридичними нормами, що полягає в казуальному подоланні прогалин у праві (Капцова, 2021: 91). Її призначення полягає у тому, щоб забезпечити відповідність між правом як динамічною системою і розвитком господарських відносин та завданнями правового регулювання.

Застосування аналогії права – складний творчий процес. У ньому задіяно багато логічних, моральних, етичних та юридичних способів та прийомів. На цей процес впливають різноманітні об'єктивні та суб'єктивні чинники (Печений, 2007: 111).

До об'єктивних чинників ми можемо зарахувати такі як соціальне середовище, у якому суддя здійснює правосуддя, недосконалість процесуального законодавства, що сприяє формуванню стереотипної позиції суду, надмірну завантаженість, спричинену нестачею кадрів тощо.

Процес вирішення справ за аналогією права є складним. Особливості застосування аналогії призводять не лише до ускладненого процесу юридичної кваліфікації, але й до додаткового мотивування винесеного рішення.

Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) в ч. 10 ст. 11 визначає, що «якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права)». В чинному

законодавстві України забороняється відмова у правосудді з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини (ч. 11 ст. 11 ГПК України).

Останнім часом усе більше суддів та вчених сходяться в тому, що аналогія права є однією із форм суддівської правотворчості, яка зумовлюється як прогалинами в праві, так і різного роду оціночними поняттями і категоріями, імплементаційними актами, що призводять до розширення сфери застосування суддівської правотворчості в розумінні ч. 1, 2 та 4 ст. 11 ГПК України. Причому досить детально ці питання знайшли своє відображення в працях Є. Ерліха, який наполягав на творчій функції суддівства, підкреслюючи його роль у створенні «правових пропозицій» (Кобан, 2014: 31). Позиції цієї ж школи поділяв С.А. Муромцев, який наголошував на наданні повної свободи суддям у випадку недосконалісті чи повної відсутності закону, не чекаючи, поки законодавець приступить до поповнення допущених ним прогалин (Ярема, Ротань, 2005: 43).

У Листі Міністерства юстиції України від 30.01.2009 визначені категорії аналогії права та аналогії закону (Щодо порядку застосування нормативно-правових актів...). Згідно з цим Листом, «аналогія закону – рішення справи або окремого юридичного питання на основі правової норми, розрахованої на схожі випадки. Аналогія права, що набуває форми рішення справи чи конкретного юридичного питання на основі принципів права, загальних засад і змісту законодавства». Щоб розглянути справу із використання аналогії права або аналогії закону, необхідно враховувати такі умови:

- використання аналогії допускається лише за відсутності юридичних норм у господарському законодавстві повністю або частково;

- суспільні відносини, які застосовують аналогії, повинні бути в межах правового нагледу;

- обставини справи повинні бути схожі до норм законодавства, яке буде використано;

- правові рішення, прийняті з використанням аналогії, не повинні суперечити правовим нормам;

- повинно бути мотивовано пояснення причин, чому в цьому рішенні застосовується аналогія (Туровець, 2018: 6).

Лише суд та суддя, що реалізовує свої повноваження в процесі правозастосування, застосовує аналогію з дотриманням усіх процесуальних норм і процесуальних гарантій. Рішення за аналогією в будь-якому випадку не повинне суперечити чинному законодавству.

Розділ 2. Суддівський розсуд у прийнятті рішення за аналогією

Основні принципи незалежності судових органів та правові засади застосування суддівського розсуду, схвалені Резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р., Монреальською універсальною декларацією про незалежність правосуддя 1983 р., Бангалорськими принципами поведінки суддів, схваленими

Резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р., Європейською хартією про закон «Про статус суддів», ухваленою під егідою Ради Європи 8 липня 1998 р. Ці акти стали міжнародною правовою базою питання етичності та моральності суддівського корпусу і відповідно високого статусу судді.

Суддя наділений державою функцією правосуддя, а отже, і здійснюючи повноваження щодо правосуддя, «саме судді дається право та можливість діяти на власний розсуд під час ухвалення рішень» (Шевченко, 2018: 112).

Учасники господарського процесу обов'язково повідомляються про застосування аналогії, оскільки навіть якщо розгляд справи проводиться без виклику сторін, у мотивувальній частині рішення суди зазначають про те, що вони використовують аналогію права або аналогію закону.

Варто погодитися з думкою А. Барака, що саме «дискреція суду і судовий розсуд дають можливість судді сформулювати та прийняти єдине правильне рішення». Суддівський розсуд є тим повноваженням, яке закон дає судді, щоб робити вибір із кількох альтернатив, кожна з яких є законною. При цьому А. Барак підкреслює, що «вибір варіанту вирішення спору на розсуд судді можливий тільки в межах зони формальної законності. Причинами застосування суддівського розсуду є невизначеність норми, невизначеність у правах тлумачення, а також прогалини в праві» (Барак, 2022: 13). Таким чином, вважаємо, що доцільність, допустимість, а також можливість суддівського розсуду і застосування аналогії права багато в чому схожі.

Насамперед застосування аналогії права і суддівського розсуду зумовлюється динамічністю економічних та інших соціальних процесів господарської діяльності та суспільного буття. Законодавцю важко створювати стабільні чинні правові норми, оскільки складно заздалегідь визначити напрями суспільних, економічних і політичних змін і нормативно закріпити всі ймовірно можливі трансформації господарських правовідносин.

Застосування аналогії права та використання суддівського розсуду покликані розв'язати проблеми невизначеності в господарських правовідносинах, створюючи умови для адекватної реакції суду на мінливі умови здійснення господарської діяльності.

Зростання потреби у втручанні суду у розв'язання господарських суперечок різного роду передбачає заповнення прогалин права з огляду на моральні засади права. Суддівський розсуд не може не ґрунтуватися на моральних категоріях, особливо в оцінці доказів у справі. За таких умов істотного значення набуває усвідомлення загальних засад права, таких як добросовісність, розумність та справедливість. Проте, будучи оціночними за своєю суттю, ці категорії не розкриваються в господарському праві, разом з тим практика правозастосування вимагає відпрацювання хоча б основних критеріїв визначення змісту категорій «розумність» та «добросовісність». Категорія добросовісності є морально-етичною та оціночною, тому намагатися жорстко

визначити її в законі, договорі чи рішенні суду практично неможливо, а в окремих випадках і не варто. Зокрема, Й. О. Покровський зазначав, що Є. Ерліх вказував: «...що таке за німецьким правом зловживання правом, в яких випадках має місце порушення «добрих звичаїв» – цього ми наразі не знаємо, тому що закон з цього приводу нічого не говорить, ми дізнаємося про це тільки із судових рішень через сто років» (Бакалінська, 2012: 150). «У сучасній правовій доктрині поняття «добросовісність» доволі часто розкривають через визначення поняття розумності. На думку вчених, «право доброї совісті означає лише розумну, обачну поведінку дбайливого господаря, стандартну поведінку, що і становить зміст добросовісності» (Спасибо-Фатеева, 2021: 9–11).

Проблемні «питання застосування аналогії права, в ході якої виявляються та виправляються недоліки правових норм і заповнюються прогалини, що характеризує особливу політико-правову цінність цього феномену, повинні досліджуватись не тільки з точки зору структурування позитивної правової реальності, але й комплексно, співвідносячи його з категорією справедливості» (Шмаленя, 2008: 19). Реалізація справедливості завжди проголошувалася у західній традиції права як месіанський ідеал самого права.

Ідея справедливості експліцитно, явно, виразно закладена в матерію Господарського кодексу України. Незважаючи на відсутність у ГК України як стрижневому акті господарського законодавства норм, що визначали б засади господарського права, таке смислове навантаження виконують положення ст. 5 «Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання», які пронизані ідеєю справедливості (зокрема, стосовно визнання і дії в Україні принципу верховенства права) (Лавренюк, 2020: 18).

Суддівський розсуд і процес застосування аналогії права, безумовно, вимагають від судді значних інтелектуальних зусиль. На основі власних сумнівів і переконань суддя може дійти того чи іншого вибору способу вирішення конкретної ситуації. Видається, що і застосування аналогії права, і суддівський розсуд тісно пов'язані з внутрішнім переконанням судді.

Суддівський розсуд, як правило, пов'язаний з тлумаченням правової норми і вибором варіанта рішення з кількох альтернатив. Очевидно, що цей розсуд обмежений вимогами правової системи, що передбачає дію судді тільки в цих рамках. Водночас за наявності складнощів в ухваленні конкретного рішення суддя використовує свій суб'єктивний потенціал – особистий досвід та світогляд. Поєднання цих чинників і тлумачення основ права, правових принципів створює умови вирішення навіть складних правових ситуацій. Як засіб їх розв'язання можуть бути використані й моральні категорії. Таким чином, і суддівський розсуд, і аналогія права не можуть існувати без моральних оцінок тієї чи іншої ситуації. Найскладнішими для дослідження є випадки, коли суддя під час вирішення конкретної справи стикається з відсутністю пра-

вового регулювання відповідних суспільних відносин. У таких випадках суддя застосовує аналогію права як необхідну умову ухвалення рішення.

Будь-який висновок судді щодо обставин справи або варіанту її розв'язання відображає його світогляд, життєвий досвід, рівень професійної підготовки, низку особистісних (суб'єктивних) характеристик, які завдяки цьому є придатними і підготовленими до здійснення правосуддя та спроможними його вчиняти. «Кожна людина, незалежно від соціального статусу, професії, освіти, має свій, притаманний тільки їй, спосіб та механізм відображення і сприйняття навколишнього світу» (Віцінгловська, Никифорак, 2023: 114). Особисте переконання судді у правильності зроблених ним юридичних висновків повинне базуватися на достатній сукупності відносних, допустимих і достовірних доказів у конкретній справі. Однак обмежувати його право виносити рішення лише на основі юридичних доказів, ігноруючи при цьому емоційно-вольовий аспект, було б неправильно. Оцінка щирості тієї чи іншої особи, яка дає пояснення суду, оцінка ступеня сумлінності сторін вимагають від судді не тільки знання законодавства, але й психології.

Суб'єктивний фактор у застосуванні аналогії права неможливо усунути. Незважаючи на всілякі вчення про безумовне верховенство закону, в дійсності суддя ніколи не був і ніколи не може стати звичайним механічним застосовувачем закону, логічною машиною, яка автоматично викладає свої рішення. Його діяльність завжди має творчий елемент, і ігнорувати цей останній значить так само створювати собі шкідливу фікцію, запліщувати очі перед непереборною реальністю. Висновки судді зумовлюються не тільки правовими, а й моральними нормами, отже, вони перебувають під впливом суб'єктивних чинників, наприклад, симпатії чи антипатії, психологічних аспектів особистості судді, професійних навичок тощо.

Звісно, з абсолютною точністю неможливо визначити, якими юридичними знаннями повинен володіти суддя під час подолання прогалини та застосування аналогії права. Вважаємо, насамперед він повинен бути професіоналом. Йому необхідно досконало знати правові норми, що підлягають застосуванню і регламентують його діяльність у тій сфері, на тому конкретному напрямі, де він здійснює правозастосування. Якісне, безпомилкове правозастосування неможливе, якщо суддя не знає норм, що підлягають застосуванню. Крім цього, йому необхідно чітко знати основні засади права, що дасть йому змогу зорієнтуватися в разі встановлення прогалини і знайти оптимальне, законне рішення. Знання принципів права – це системоутворюючий чинник, що надає логічної струнності, завершеності, осмисленості сукупності юридичних фактів та станів. Якщо суддя не знає принципів права, будь-яка нестандартна ситуація здатна призвести до ухвалення несправедливого рішення.

Результатом застосування аналогії права є прийняття індивідуального акта правоза-

стосування, який ухвалюється виходячи із загальних принципів і змісту права. Законодавчо неможливо закріпити ані суворий перелік, ані зміст усіх принципів, що підлягають застосуванню у разі використання аналогії права в процесі правозастосування, з огляду на це є реальна потреба виявляти зміст конкретного застосовуваного принципу шляхом його функціонального тлумачення. Тлумачення здійснюється виходячи зі знання чинників і умов, у яких виникли суспільні відносини, що потребують правового врегулювання, зокрема правового менталітету, правової культури, моральних засад права.

Висновки. Розширення сфери застосування господарськими судами аналогії закону і права є однією з гарантій забезпечення ефективності правосуддя, що забезпечуються конституційними принципами права, серед яких – незалежність, неупередженість, безсторонність судді, а також необхідності дотримання етичних норм, рівності, компетентності та старанності суддів. Застосування аналогії права судом передбачає, що рішення в конкретній справі приймається на основі правових принципів, головним чином втілених у відповідних положеннях Конституції України та загальних принципах господарського права.

У процесі застосування аналогії права для досягнення необхідного правового результату суддя використовує суддівський розсуд. Між суддівським розсудом та застосуванням аналогії права багато спільного, але ототожнювати їх ми не вважаємо правильним. Суддівський розсуд може здійснюватися і за відсутності прогалин і оціночних понять у праві, а загально визнані принципи і моральні засади права застосовуються додатково як гарантії найвищої ланки правозастосування і ефективності правосуддя. У разі застосування аналогії права суддя, приймаючи рішення, враховує принципи права та власну правосвідомість, проте застосування аналогії права можливе лише за наявності прогалини в праві та відсутності норми, яка може бути застосована безпосередньо. За таких умов принципи права та загальні засади законодавства є передумовами застосування аналогії. Рішення про застосування аналогії права приймає суддя в межах суддівського розсуду та з урахуванням позицій Верховного Суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Печений О. Деякі проблеми застосування аналогії в цивільному праві. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2007. № 2(49). С. 108–119.
2. Капцова Т.П. Прогалина в праві як передумова застосування юридичної аналогії. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 90–97.
3. Кобан О.Г. Суддівська правотворчість у соціології Є. Ерліха. *Порівняльно-аналітичне право*. № 2. Ужгород, 2014. С. 29–33.
4. Проблемні питання у застосуванні цивільного і господарського кодексів України / під ред. А.Г. Яреми, В.Г. Ротаня. Київ : Реферат, 2005. 336 с.
5. Щодо порядку застосування нормативно-правових актів : лист Міністерства юстиції України № Н-35267-18 від 30.01.2009. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0674N28BBB> (дата звернення: 26.12.2023).

6. Туровець О.В. Щодо значення аналогії в господарському процесуальному праві. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 18 травня 2018 р. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 696–698.

7. Шевченко А.В. Суддівський розсуд та суддівське свавілля: межі дозволеного та відповідальність за їх порушення. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 111–120.

8. Барак А. Суддівський розсуд. Київ, 2022. 320 с.

9. Бакалінська О.О. Концептуальні підходи до визначення змісту поняття «добросовісність» в західній правовій доктрині. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 150–154.

10. Спасибо-Фатєєва І.В. Добросовісність: доктрина та судова практика. Харків: Екус, 2021. С. 9.

11. Шмаленя С.В. Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ: дис. ... канд. юр. наук.: 12.00.01 Запоріжжя, 2008. С. 19.

12. Лавренюк Т.А. Генеза та функціональна природа принципів у господарському праві. Харків: Право, 2020. 200 с.

13. Віцінговська І.П., Никифорак В.М. Суддівський розсуд та дискреційні повноваження судді як оціночні поняття цивільного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 112–115.

REFERENCES

1. Pechenyi, O. (2007). Deiki problemy zastosuvannya analogii v tsyvilnomu pravi [Some problems of applying analogy in civil law]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. Kharkiv. № 2(49). Pp. 108–119 [in Ukrainian].

2. Kaptsova, T.P. (2021). Prohalyna v pravi yak peredumova zastosuvannya yurydychnoi analogii [A gap in the law as a prerequisite for the use of legal analogy]. *Podpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 3. S. 90–97 [in Ukrainian].

3. Koban, O.H. (2014). Suddivska pravotvorchist u sotsiologii Ye. Erlikha [Judicial Law-making in the Sociology of E. Ehrlich]. *Porivnialno-analitychne pravo*. Uzhhorod. № 2. S. 29–33 [in Ukrainian].

4. Problemni pytannia u zastosuvanni tsyvilnoho i hospodarskoho kodeksiv Ukrainy [Problematic issues in the application of the Civil and Commercial Codes of Ukraine]. / pid red. A.H. Yaremy, V.H. Rotania. Kyiv: Referat, 2005. 336 p. [in Ukrainian].

5. Shchodo poriadku zastosuvannya normatyvno-pravovykh aktiv: lyst Ministerstva yustytitsii Ukrainy N-35267-18 vid 30.01.2009 [Regarding the procedure for applying regulatory legal acts]. Retrieved from: <http://consultant.parus.ua/?doc=0674N28BBB> (Last accessed: 26.12.2023) [in Ukrainian].

6. Turovets, O.V. (2018). Shchodo znachennia analogii v hospodarskomu protsesualnomu pravi [On the significance of analogy in economic procedure law]. *Pravovi ta instytutsiini mekhanizmy zabezpechennia rozvytku Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehratsii*: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Odesa, 18 travnia 2018 r. T. 2 / vidp. red. H.O. Ulianova. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka». Pp. 696–698 [in Ukrainian].

7. Shevchenko, A.V. (2018). Suddivskiy rozsud ta suddivske svavillia: mezhi dozvolenoho ta vidpovidalnist za yikh porushennia [Judicial discretion and judicial arbitrariness: the limits of what is permissible and liability for their violation]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. № 3. Pp. 111–120 [in Ukrainian].

8. Barak, A. (2022). Suddivskiy rozsud [Judicial discretion]. Kyiv, 320 p. [in Ukrainian].

9. Bakalinska, O.O. (2012). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia zmistu poniattia “dobrosovisnist” v zakhidniy pravoviy doktryni [Conceptual approaches to defining the content of the concept of “good faith” in Western legal doctrine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 2. Pp. 150–154 [in Ukrainian].

10. Spasybo-Fatieieva, I.V. (2021). Dobrosovisnist: doktryna ta sudova praktyka [Good faith: doctrine and court practice]. Kharkiv: Ekus. P. 9 [in Ukrainian].

11. Shmalenia, S.V. (2008). Osoblyvosti zastosuvannya analogii prava pry vyrishenni yurydychnykh sprav: dys. ... kand. yur. nauk [Peculiarities of the application of analogy of law in resolving legal cases]: Candidate of Laws (PhD): 12.00.01. Zaporizhzhia. P. 19 [in Ukrainian].

12. Lavreniuk, T.A. (2020). Geneza ta funktsionalna pryroda pryntsyviv u hospodarskomu pravi [Genesis and functional nature of principles in commercial law]. Kharkiv: Pravo, 200 p. [in Ukrainian].

13. Vitsinhlovska, I.P., Nykyforak, V.M. (2023). Suddivskiy rozsud ta dyskretsiini povnovazhennia suddi yak otsinochni poniattia tsyvilnoho prava [Judicial discretion and discretionary powers of a judge as evaluative concepts of civil law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. № 2. Pp. 112–115 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.12.2023
The article was received 29 December 2023